

Artikel

De politieke redenen van de fiscale onrechtvaardigheid En de mythe van de machteloze staat

Dries Lesage

In België en vele andere landen wordt inkomen uit arbeid veel zwaarder belast dan inkomen uit kapitaal. Voor financiële beleggers en een aantal multinationale ondernemingen is ons land zelfs een belastingparadijs. Deze fiscale discriminatie gaat in tegen de financiële belangen van een overweldigende meerderheid van de bevolking. Het is dan ook merkwaardig dat zo'n toestand in een parlementaire democratie onaangeroerd kan blijven, en in de loop van de laatste twintig jaar zelfs werd versterkt. In deze bijdrage worden mogelijke politieke verklaringen voor dit fenomeen verkend. Een iets zwaardere belastingdruk op kapitaalinkomsten, bijvoorbeeld in de vorm van een vermogensbelasting, is naar alle waarschijnlijkheid technisch haalbaar, maar ideologische en politieke hinderpalen staan een dergelijke hervorming kennelijk in de weg. Zelfs met groene en sociaal-democratische partijen in de federale regering werden met betrekking tot deze fiscale discriminatie in de belastinghervorming van 2000 geen maatregelen genomen. De tekst valt uiteen in drie delen. In het eerste deel wordt gepeild naar factoren die het maatschappelijke draagvlak voor een zwaardere vermogensfiscaliteit versmallen. In het tweede deel wordt nagegaan hoe dit draagvlak kan worden verbreed. Ten slotte probeer ik de eigenaardige houding van de Belgische politieke wereld in dit dossier te verklaren.

Talrijke studies tonen aan dat in België inkomsten uit arbeid veel zwaarder worden belast dan inkomsten uit kapitaal. Diverse auteurs hebben deze fiscale discriminatie in het Belgische belastingsstelsel becijferd en technisch verklaard (Pacolet & Van De Putte, 2000; Pacolet, Van De Putte & Marchal, 2000). Daarnaast werden al vele voorstellen geformuleerd om deze scheeftrekking te corrigeren. Deze voorstellen doelen vooral op een verhoging van de effectieve belastingdruk op de bedrijfswinsten en de vermogens(inkomsten) van de gezinnen. In enkele studies werd aandacht besteed aan de technische haalbaarheid van een versterking van de vermogens- en bedrijfsfiscaliteit in ons land. Met 'technische haalbaarheid' bedoelen wij zowel de juridische (de gepaste wetten), administratieve (een efficiënte belastingadministratie) als economische haalbaarheid (het vermijden van ernstige schade aan de Belgische economie). Tot nu toe is de factor 'politieke haalbaarheid' relatief onderbelicht gebleven. Een beleidsoptie is politiek haalbaar wanneer de politieke machtsverhoudingen de realisatie ervan toelaten. Technische haalbaarheid garandeert geenszins politieke haalbaarheid.

Met deze tekst zou ik een bijdrage willen leveren tot het onderzoek naar de politieke haalbaarheid van een meer evenwichtige fiscaliteit in België. Ik beperk mij tot de vermogensfiscaliteit. De tekst valt uiteen in drie delen. In het eerste deel wordt gepeild naar factoren die het maatschappelijke draagvlak voor een zwaardere vermogensfiscaliteit versmallen. In het tweede deel wordt nagegaan hoe dit draagvlak kan worden verbreed. Ten slotte probeer ik de merkwaardige houding van de politieke wereld in dit dossier te verklaren.

I. De versmalling van het maatschappelijke draagvlak

Ideologische hegemonie

Het rijkste deel van de bevolking zit niet op een zwaardere vermogensfiscaliteit te wachten, omdat zij een relatief grote som geld aan de staat zouden moeten afdragen. Maar het uitblijven van een zwaardere belasting op vermogens, voor zover die gekoppeld wordt aan een evenredige daling van de belasting op arbeid en uitkeringen, gaat in tegen de materiële belangen van een grote meerderheid van de bevolking, bij wie de inkomsten uit arbeid de inkomsten uit vermogen overtreffen. De werknemers dragen relatief de zwaarste lasten. Hoe kan in een parlementaire democratie, waar de meerderheid het toch voor het zeggen heeft, zo'n onrecht overeind blijven en zelfs nog uitbreiding nemen? Mocht de kleine minderheid haar belangen door middel van geweld handhaven, is het mysterie meteen opgelost, maar dat is in de Westerse parlementaire democratie niet het geval. Onder het deel van de bevolking dat wordt benadeeld, kunnen volgende reacties waargenomen worden:

- a) Onvrede, die zich electoraal vertaalt door stemgedrag voor partijen die worden gepercipieerd als tegenstanders van de huidige fiscale orde.
- b) Onvrede, die zich electoraal *niet* vertaalt, omdat dit probleem bij die kiezers maar een lage prioriteit geniet.
- c) Onvrede, die zich omwille van defaitisme electoraal *niet* vertaalt.
- d) Goedkeuring.
- e) Onverschilligheid, omdat men van het probleem niet op de hoogte is.

Gezien voorlopig nog geen parlementaire meerderheid een noemenswaardige vermogensbelasting of gelijkwaardige maatregelen heeft ingevoerd, mogen wij aannemen dat b, c, d en e de bovenhand halen. De onverschilligheid (optie e) is deels te verklaren door de grote complexiteit van de problematiek én het debat. Volgens mij gaat dit om een heel grote groep kiezers. De lage prioriteit bij veel nochtans geïnformeerde kiezers (b) vindt volgens mij haar oorsprong in de materiële welvaart van de massa. Het defaitisme van sommigen (c) vloeit gedeeltelijk voort uit het geloof dat de huidige politieke werkelijkheid de enige mogelijke is. De goedkeuring (d) is het gevolg van het feit dat de fiscale discriminatie tussen arbeid en kapitaal in een liberale, kapitalistische maatschappij als legitiem wordt ervaren.

De 'solidariteit' met de hoogste inkomensgroepen werd gestimuleerd door de burgerlijke revoluties die in de meeste landen van de Westerse wereld het *Ancien Régime* aan de kant schoven, maar dateert al van vroeger. Zij raakte pas geconsolideerd met de uitbouw van de verzorgingsstaat, die de elementaire verwachtingen van een overgrote meerderheid inlost. De liberale democratie installeerde het idee van juridische gelijkheid tussen alle burgers. Omdat sindsdien iedereen formeel de kans krijgt om een groot

fortuin te vergaren, worden de grote vermogensverschillen tussen burgers, althans door 'groep d', als legitiem beschouwd. De gelijkheid van kansen wordt in de feiten grondig verstoord door allerlei factoren, waaronder het erfrecht en de factor geluk, maar volgens een brede consensus kan dit 'onrecht' nog net door de beugel. Omdat de meeste mensen zelf rijk willen worden, voelen maar weinigen zich geroepen om de rijken aan te vallen. Vanuit het geloof in de eigen kansen ontstaat dus een vorm van solidariteit met een groep waartoe men in werkelijkheid waarschijnlijk zelf nooit zal behoren. Samengevat heeft de solidariteit met de rijken alvast twee bronnen: 1) het legitieme karakter van de rijkdom binnen de liberale democratie en vrijemarkteconomie en 2) de wil en het geloof in de eigen kansen om ooit tot de klasse van de rijken te kunnen behoren.

Een auteur die over dit probleem boeiende inzichten heeft aangebracht, is de Italiaanse marxist Antonio Gramsci (1891–1937). Volgens zijn theorie oefent een bepaald 'historisch blok' over de maatschappij een 'hegemonie' uit. Hegemonie als vorm van machtsuitoefening is heel merkwaardig, omdat zij niet uitsluitend op het gebruik van fysiek geweld berust. Instellingen die ideeën produceren (massamedia, onderwijs, kerk, politieke partijen) en door het hegemonisch blok worden gecontroleerd, kneden het ideologische referentiekader van de massa. De kunst bestaat erin de massa een bepaalde maatschappijvisie te doen aanvaarden, die de belangen van een kleine minderheid legitimeert, maar wel tegen de belangen van de massa indruist. Tegen dissidenten worden diverse uitsluitingsmechanismen toegepast. Typisch voor een hegemonie is dat gewone burgers, die niet tot de heersende elites behoren, mee instaan voor de ideologische 'handhaving'. Dit conformisme draagt bij tot het totalitaire karakter van het regime. De sociale controle richt zich tegen al wie de bestaande orde wil verstoren of bekritisieren. Voor Gramsci komt het erop aan dat intellectuelen, die aan de zijde van de verdrukten staan, de massa bewust maken, de ideologische hegemonie aanvallen en deze in vraag doen stellen. Toegepast in een context van moderne parlementaire democratieën hoeft dit niet gewelddadig te gebeuren. De strijd moet in de eerste plaats geleverd worden in de sfeer van de ideeën, de ethiek, de ideologie (Ransome, 1992).¹ In ons schema is de goedkeuring (d) van de fiscale discriminatie een resultaat van de hegemonie, maar ook de lage prioriteit (b) en het defaitisme (c) vloeien er indirect uit voort.

In de recente geschiedenis hebben verscheidene 'omwentelingen' plaatsgevonden, die vanuit een Gramsciaans perspectief geïdentificeerd kunnen worden. De crisis van 1929 maakte een einde aan de liberale '*laissez-faire*'-doctrine, die moest plaats ruimen voor het sociaal-democratisch geïntendeerde Keynesianisme. Het uitbreken van de recessie van de jaren zeventig en de massale werkloosheid brachten de Keynesiaanse welvaartsstaat in diskrediet. Neoliberalen namen het roer over en slaagden erin, ondanks sterke tegenstand, de economie gedeeltelijk te dereguleren, liberaliseren en privatiseren. In beide gevallen volgde de ideologische

---

¹ Gramsci gelooft niet in een revolutionaire opstand waarbij hoofdzakelijk de fysieke controle over de productiemiddelen wordt beoogd. Hij ziet meer in een langzame ideologische 'stellingenoorlog', met als doelstelling dat het voor de meerderheid van de mensen geleidelijk duidelijk wordt dat de ideologie van het heersende regime niet deugt en vol contradicties steekt.

omwenteling op een diepe crisis van het dominante regime. De neoliberale revolutie heeft de legitimiteit van de grote inkomensverschillen en de hier besproken fiscale discriminatie ongetwijfeld versterkt. Ik geloof evenwel dat niet zozeer het pure neoliberalisme, maar eerder de ‘derde weg’, een combinatie van liberaal marktdenken en een afgeslankte verzorgingsstaat, haar hegemonie heeft gevestigd. Is een crisis van de ‘derde weg’ dan een noodzakelijke voorwaarde voor de invoering van een hogere kapitaalfiscaliteit in België? Op deze vraag probeer ik in paragrafen II en III een begin van antwoord te geven.

De groeiende vermogens van de middenklasse

Studies hebben aangetoond dat de vermogens van de gezinnen gemiddeld toenemen. Daarbij is het aandeel van financiële activa (bankrekeningen, aandelen, obligaties, ...) in het totale gezinsvermogen, ook bij de middenklasse, de jongste jaren duidelijk gegroeid (Rademaekers & Vuchelen, 1998). Het opkomende ‘volkskapitalisme’, het aandelenbezit door mensen met een middelmatig of laag inkomen, zal deze trend nog vergroten. Dit alles bemoeilijkt een positieve receptie van progressieve fiscale voorstellen. Een verhoging van de roerende voorheffing, een afschaffing van de belastingvoordelen voor beleggingsfondsen of een meerwaardebelasting op aandelen zouden een bepaald percentage van de winsten van kleine beleggers afroemen. Bij kleine vermogens gaat dit om geringe bedragen, maar die zijn symbolisch wel belangrijk. Dat de optrekking van de vermogensfiscaliteit volgens de plannen van de meeste voorstanders (deels) zou gecompenseerd worden door een verlaging van de lasten op arbeid, is een boodschap die al veel complexer is dan de eenvoudige slogans tegen elke vorm van belastingverhoging. Renteniërs zonder arbeidsinkomen zouden weliswaar hun belastingdruk zien toenemen, terwijl arbeiders zonder noemenswaardig vermogen er netto op vooruit zouden gaan. Maar voor een grote middengroep is het niet meteen duidelijk wat het nettoresultaat zou zijn. Onder hen zal vooral argwaan te noteren vallen. De groeiende spaarquote van de middenklasse brengt met zich mee dat de ‘solidariteit’ met de rijken die hierboven werd beschreven, wordt aangevuld met de gedachte dat zij voortaan ook zelf tot de groep van de ‘kapitaalbezitters’ behoren. Sommige tegenstanders van de vermogensbelasting zullen het niet nalaten de kleine beleggers en aandeelhouders in deze waan te bevestigen.

Maar veel belangrijker dan de effectieve belasting op het vermogen is evenwel de vrees voor de mogelijke invoering van een ‘vermogenskadaster’. Met deze term wordt het geheel van maatregelen bedoeld die het de staat mogelijk maken het roerende vermogen te kennen, waaronder de afschaffing van het bankgeheim. Zonder vermogenskadaster is een ernstige vermogensfiscaliteit niet haalbaar. In België zijn de anonieme ‘waardepapieren aan toonder’ een cruciaal pijnpunt. Natuurlijk vindt het incasseren van intresten, meerwaarden en dividenden niet in het luchtledige plaats. Maar de wetgeving verplicht de banken slechts een bronbelasting af te houden (roerende voorheffing). De Belgische wet laat niet toe dat de belastingdiensten op gelijk wel ogenblik de hele administratie van een bank kunnen napluizen. Gezien de gestage aangroei van de roerende vermogens, ook bij de middenklasse en lagere inkomensgroepen, mag worden aangenomen dat een toenemend aantal Belgen niet gewonnen is voor een ‘vermogenskadaster’. Dit zou immers betekenen dat

zwarte vermogens, waarop geen successierechten of roerende voorheffing² is betaald, aan de oppervlakte zouden moeten komen. Er zijn sterke aanwijzingen dat deze problematiek in België wijd verspreid is (Frank, 1998). In vele andere landen bestaat wel zoiets als een vermogenskadaster en wordt ook een vermogensbelasting in strikte zin geheven.

De mythe van de reeds gerealiseerde vermogensfiscaliteit

Eén van de belangrijkste argumenten tegen een bijkomende vermogensbelasting is de stelling dat de bestaande heffingen (successierechten, registratierechten, roerende voorheffing, ...) al voldoende zijn om van een billijke vermogensfiscaliteit te spreken. Dit wordt door ongeveer alle specialisten tegengesproken. Niet alleen ligt de *wettelijke* belastingdruk op vermogens doorgaans lager dan die op arbeid, maar door massale fraude en ontwijking³ stelt de *effectieve* druk nog veel minder voor. Op de grond van de zaak kunnen we hier niet ingaan, maar deze mythe is politiek niet zonder belang. In de oren van mensen, ook leden van elites die over dit onderwerp nog geen enkele relevante studie hebben doorgenomen, klinkt dit argument geloofwaardig, vooral wanneer gezaghebbende figuren als de gewezen ministers Jean-Luc Dehaene (CVP), Philippe Maystadt (PSC) of Herman Van Rompuy (CVP) ermee uitpakken (Pacolet & Van De Putte, 2000: 209; De Standaard, 7 mei 1999). Daarnaast kunnen de tegenstanders van een zwaardere vermogensfiscaliteit meedrijven op de algemene hetze tegen belastingen. Het woord 'belasting' klinkt niet sympathiek en roept algemene aversie op, ook al zou de meerderheid van de bevolking met een gecompenseerde vermogensbelasting die vooral de rijken viseert, er netto op vooruit kunnen gaan. Deze boodschap is evenwel moeilijker te communiceren dan de eenvoudige retoriek tegen belastingen.

Globalisering en de mythe van de machteloze staat

De hype omtrent de globalisering van de wereldeconomie heeft ook in het debat over vermogensfiscaliteit toegeslagen. Tegenstanders van een sterke vermogensfiscaliteit verwijzen steevast naar de onvermijdelijke kapitaalvlucht in de huidige context van open Europese en mondiale kapitaalmarkten. De financiële globalisering is onmiskenbaar een feit. Binnen de Europese Unie, maar ook tussen de Europese Unie en de rest van de wereld zijn er voor het financiële kapitaal geen grenzen meer. Nog maar weinig Westerse industrielanden passen aan hun grenzen kapitaalcontroles⁴ toe. Door hun ongebreidelde potentiële

---

² Bijvoorbeeld zwarte rekeningen van Belgen in Luxemburg, die in België niet zijn aangegeven en waarop in Luxemburg geen bronbelasting wordt geheven.

³ In België is het bijvoorbeeld mogelijk om onroerend goed in een 'patrimoniumvennootschap' onder te brengen, waardoor op een legale manier successierechten worden ontweken. ACV-secretaris Paul Scheins zegt hierover: "Voor zover bestaande belastingen al het karakter van een vermogensbelasting hebben, belasten ze vandaag wél het vermogen van de gewone werkmens (zijn/haar huis) maar nooit dat van de rijke Belg. Wat wij vandaag moeten betalen [d.i. de reeds bestaande successierechten, DL] gebruiken als argument tegen een belasting op de grote fortuinen is handig en populair, maar bijzonder vals" (Raak. Maandblad van de KWB, juni 1999: 12).

⁴ Dit is een verzamelterm voor allerlei mogelijke controles en belemmeringen op het kapitaalverkeer tussen landen (bv. meldingsplicht van internationale transacties, uitvoerquota, verbod op louter speculatieve

mobilititeit oefenen financiële beleggers, veel meer dan in de periode 1930-1980, een enorme invloed op het macro-economische en begrotingsbeleid van landen uit. Dat de overheid tegenover de financiële globalisering volkomen machteloos zou staan, berust evenwel op een mythe. Wel heeft de staat tijdens de 'neoliberale revolutie' vrijwillig macht aan de financiële markten afgestaan. Als de politieke wil aanwezig is, kan de overheid gedeeltelijke controle over de financiële globalisering heroveren. Omdat de mythe van de machteloze staat momenteel zo modieus is, is het nuttig wat tegengas te geven en een paar mogelijke beleidsinstrumenten te belichten.

Net zoals België eisen de Verenigde Staten van hun burgers dat zij hun geld op buitenlandse rekeningen aangeven. De Verenigde Staten hanteren evenwel instrumenten om dit extraterritoriale aspect van de fiscale wetgeving daadwerkelijk af te dwingen. De Amerikaanse belastingadministratie, de *Internal Revenue Service* (IRS), heeft de jongste jaren met de meeste West-Europese banken 'contracten' afgesloten, waarbij deze laatste aan de IRS nauwkeurige inlichtingen over de rekeningen van Amerikaanse onderdanen verschaffen.⁵ Als 'wederdienst' krijgen de banken de toestemming om op het grondgebied van de Verenigde Staten commercieel actief te blijven (De Standaard, 8 november 2000). Kan de Belgische staat ten aanzien van Luxemburg, Zwitserland of Nederland geen gelijkaardige initiatieven nemen? Samenwerking binnen een groep gelijkgezinde landen maakt dit instrument nog realistischer. Theoretisch vormt zo'n maatregel geen obstakel voor de financiële globalisering; de *potentiële* mobiliteit van het kapitaal wordt er niet door aangetast. Maar zo legt een staat wel unilateraal een soort belastingharmonisatie op, waardoor de *effectieve* mobiliteit daalt. De KB-Lux-affaire maakte voor de betrokkenen abrupt een einde aan de mythe van de machteloze staat in een globaliserende wereld, toen dozen vol bezwarende klantgegevens 'per toeval' bij Belgische speurders terecht kwamen. Wat soms over het hoofd wordt gezien, is dat het 'verstoppen' van vermogens in het buitenland nog steeds een misdrijf tegen de fiscale wetgeving is. Een krachtiger strafrechtelijk optreden zou reeds heel wat fraudeurs afschrikken.

De banken beschikken over een massa gegevens. De aan- en verkoop van waardepapieren, alsook het opstrijken van de dividenden en interesten, verlopen veelal via financiële instellingen. Ook internationale transacties worden door de banken bijgehouden. Men kan in het buitenland wel grote vermogens accumuleren, maar wanneer men er in België iets mee wil doen, laat dat administratieve sporen na in het Belgische financiële systeem. Niet zozeer de financiële globalisering, maar personeelsgebrek, het bankgeheim en het ontbreken van een 'vermogenskadaster' maken de belastingdiensten vleugellam. De fiscale discriminatie tussen arbeid en kapitaal wordt net in stand gehouden door een andere discriminatie, namelijk het feit dat de overheid wel de arbeidsinkomsten (en het onroerend goed) kent, maar niet de roerende inkomsten.

---

kapitaalbewegingen, Tobintaks, ...). De afbouw van kapitaalcontroles, die veelal vanaf de jaren '30 waren ingesteld, kwam pas vanaf de jaren '80 in een stroomversnelling.

⁵ Wel kan de klant dit weigeren, maar dan betaalt de bank niet langer de opbrengsten van roerende beleggingen uit.

Door internationale samenwerking kan het mobiele kapitaal zonder twijfel nog beter worden opgespoord. Sommige critici van een doorgedreven vermogensfiscaliteit op Belgisch niveau zien Europese en liefst mondiale samenwerking en harmonisatie als een technische voorwaarde om tot een betere vermogensfiscaliteit te komen. Op het niveau van de Europese Unie en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) worden een aantal initiatieven in die richting genomen. Sinds het midden van de jaren '90 is binnen de Europese Unie ongerustheid ontstaan over de erosie van belastinginkomsten uit 'mobiele grondslagen' (financiële beleggingen, multinationals, ...). In verband met spaarfiscaliteit heeft de Europese Commissie een ontwerprichtlijn ingediend. Op termijn zouden de EU-lidstaten financiële gegevens over elkaars onderdanen moeten uitwisselen (d.i. een opheffing van het bankgeheim voor inwoners van andere lidstaten). Helaas kunnen we hier niet op de details ingaan, maar dit voorstel raakt maar een beperkt deel van de vermogensfiscaliteit (activa met een vaste rente; in principe geen risicodragende activa). De voorgestelde maatregelen zijn niet toereikend om de kloof met de arbeidsinkomsten te dichten. Bovendien werd als voorwaarde gesteld dat derde landen, zoals de Verenigde Staten, Zwitserland en Liechtenstein gelijkaardige maatregelen nemen. Op Europees niveau zal van fiscale harmonisatie de komende jaren derhalve nog niet veel te merken zijn. Ondertussen zet de OESO tientallen belastingparadijzen onder druk om gegevens van OESO-onderdanen door te spelen en allerlei minimumregels te respecteren.

Voor hen die een ruimere vermogensfiscaliteit niet genegen zijn, vormt het internationale niveau een handig alibi om het debat op nationaal niveau te staken, goed wetende dat de internationale harmonisatie niet voor morgen is. Maar aan de andere kant kunnen centrumrechtse politici zich achter het Europese niveau verstoppen om maatregelen te nemen die tegen de belangen van hún achterban ingaan, met name harmonisatie die een einde stelt aan de fiscale concurrentie tussen lidstaten. Die laatste tendens zal sterker worden naarmate de fiscale discriminatie nijpender wordt. Wanneer de kapitaalbelastingen teruglopen, moeten ofwel de lasten op arbeid of consumptie naar omhoog, ofwel de publieke uitgaven naar omlaag. Beide opties botsen vroeg of laat op politiek-electorale grenzen. De OESO en de Europese Commissie weten dat. Maar om een lang verhaal kort te maken: een fundamentele hervorming met het oog op een rechtvaardiger belastingstelsel staat vandaag niet op de internationale agenda.

Een belangrijke vaststelling is evenwel dat de effectieve belastingdruk op kapitaal in België lager ligt dan in de meeste van de ons omringende landen. Economisch gezien is er dus nog 'beleidsruimte' om de kapitaalbelasting te verhogen, zonder de Belgische concurrentiepositie ernstig te schaden (Pacolet & Van De Putte, 1999). Het dossier vermogensfiscaliteit is opnieuw een voorbeeld van de verlammeende invloed die het discours over globalisering en de machteloze staat op de politiek uitoefent. De gedachte dat de overheid tegenover het mobiele kapitaal volkomen machteloos staat, zit er bij de meeste elites en de bevolking diep in (Devos, 1999). Vanwaar haalt de mythe van de machteloze staat nu haar indrukwekkende overtuigingskracht, zowel bij elites als bij de massa? Een eerste verklaring ligt in de simpliciteit van het verhaal. Het klinkt heel logisch en aannemelijk, zeker wanneer ook gezaghebbende figuren het alom verkondigen. Globalisering is

volop in de mode. Spectaculaire delokalisaties, financiële crisissen, migratiestromen, enzovoort dragen bij tot het beeld van een ééngemaakte wereldmarkt waar de politiek geen controle meer over heeft. En vooral: de mythe van de machteloze staat, alsook de mythe van de reeds gerealiseerde vermogensfiscaliteit, sluiten perfect aan bij het referentiekader dat door het 'hegemonisch blok' werd gecreëerd (zie boven), wat hun kracht aanzienlijk vergroot.

De mythe van de machteloze staat is een krachtig argument tegen de *technische haalbaarheid* van een doortastende vermogensfiscaliteit. De legitimiteit van de fiscale discriminatie tussen arbeid en kapitaal, de toename van de vermogens van de middenklasse en de mythe van de reeds gerealiseerde vermogensfiscaliteit zijn voor velen overtuigende argumenten tegen de *wenselijkheid* ervan. De verspreiding van dergelijke argumenten heeft een negatieve invloed op het maatschappelijk draagvlak, wat op zijn beurt de *politieke haalbaarheid* ondergraaft.

II. De praxis ter verbreding van het maatschappelijk draagvlak

Sensibilisering

Hoe kan het maatschappelijk draagvlak worden vergroot? Sensibilisering is het sleutelwoord. Vooreerst moet aan de kiezers die niet op de hoogte zijn, nogal defaitistisch reageren of bij wie dit thema een lage prioriteit geniet, worden duidelijk gemaakt dat dit probleem serieuze maatschappelijke implicaties heeft én dat er wegen zijn om het op te lossen. De fundamentele onrechtvaardigheid van de huidige fiscale orde is juist haar zwakste punt. De fiscale discriminatie tussen arbeid en kapitaal is tot deze proporties kunnen evolueren, omdat zij zich niet in volle daglicht heeft voltrokken, anders gezegd, omdat de meeste gewone burgers zich niet van de omvang bewust waren. De boodschap moet niet alleen een ethische, maar ook een wetenschappelijke component bevatten. Met dat laatste wordt het ontkrachten van de twee bovenvermelde mythes bedoeld. Dit houdt ook in dat de publieke opinie ervan moet worden overtuigd dat de huidige werkelijkheid niet de enige mogelijke is. Dit alles vereist een knap staaltje van politieke marketing. Het is immers een aanval op een deelaspect van de ideologische hegemonie. In de welvarende consumptiemaatschappij is het verre van eenvoudig de bevolking mee te krijgen voor een ogenschijnlijk saai en ingewikkeld dossier.

De ideologische hegemonie is echter niet absoluut. Niet iedereen keurt de fiscale discriminatie tussen vermogenden en loontrekkenden goed. Het bedrijfsleven verstaat de kunst de consumenten warm te maken voor producten die zij tot voor kort niet nodig hadden. Een aantrekkelijk beleidsvoorstel kan even mobiliserend zijn. Dergelijke mobilisering vereist wel serieuze inspanningen van progressieve elites, maar die laten het over het algemeen afweten (zie onder). Het succes van de sensibilisering hangt grotendeels af van de aard van het voorstel.

Een politiek haalbaar voorstel

Behalve de nodige maatregelen om een voorstel technisch haalbaar te maken (bijvoorbeeld vermogenskadaster, aanpassing strafrecht), is het ook noodzakelijk dat het door een meerderheid gedragen wordt. Zonder in detail te treden, maakt een voorstel meer kans als het volgende eigenschappen bezit: compensatie, selectiviteit en eventueel één of andere vorm van fiscale amnestie. Door de hogere vermogensfiscaliteit onmiddellijk te compenseren door een daling van de directe belasting op lonen en uitkeringen, zullen heel wat burgers met een middelmatig of laag inkomen er netto op vooruitgaan. Selectiviteit kan bijvoorbeeld inhouden dat slechts een toplaag door de nieuwe vermogensbelasting wordt aangesproken. Volgens schattingen van het ACV zou een vermogensbelasting van 1 % op de vermogens vanaf 15 miljoen frank (d.i. ongeveer de 10 % rijkste gezinnen) de schatkist jaarlijks 150 miljard frank opleveren (ACV, 1998). Een laag tarief, dat voor de schatkist nochtans een belangrijke opbrengst zou opleveren, kan het draagvlak gevoelig vergroten. Voorstellen die voor iedereen de belastingen op *inkomsten* uit vermogens zouden verhogen (meerwaardebelasting, afschaffing van fiscale voordelen voor beleggingsfondsen, ...), zijn misschien rechtvaardiger, maar dreigen, gezien de wijde verspreiding van roerende vermogens onder de bevolking, een smaller maatschappelijk draagvlak te genieten. Maar ook hier zou een efficiënte communicatie over de compensaties soelaas kunnen brengen.

In het selectieve scenario rest er nog een probleem voor een aantal middenklassers die niet tot de rijkste toplaag behoren, namelijk het vermogenskadaster (afschaffing van de waardepapieren aan toonder en het bankgeheim). Zonder twijfel schrikken parlementairen van de meeste partijen ervoor terug om een niet gekend, maar significant aantal kiezers met de aankondiging van een vermogenskadaster de gordijnen in te jagen. Om die reden werden in het verleden voorstellen voor 'fiscale amnestie' geformuleerd, zeg maar de eenmalige regularisatie van zwart geld. Ethisch gezien is dit hoogst problematisch, maar in het kader van een compromis tussen voor- en tegenstanders is de toepassing ervan niet ondenkbaar.

III. De logica van de politieke agendasetting

Omdat deze fiscale discriminatie de meeste benadeelde kiezers niet in hun 'elementaire verwachtingen' of 'basisbehoeften' treft, liggen ze er niet wakker van. Opdat een politiek strijdpunt, dat verdergaat dan de elementaire verwachtingen, hoog op de politieke agenda zou kunnen prijken, is het helemaal op de mechanismen van de intermediaire politieke agendasetting aangewezen. Dit is de agendasetting die wordt gerealiseerd door intermediaire instellingen (bijvoorbeeld de media, het onderwijs, de politieke partijen) tussen het politieke feit (de fiscale discriminatie tussen arbeid en kapitaal) en de relevante massa (de kiezers die door deze fiscale discriminatie financieel worden benadeeld). Zijn er intermediaire actoren die voor een correctie van de genoemde fiscale discriminatie de steun van de politieke opinie proberen te mobiliseren?

Hierover kunnen we vrij kort zijn. De voorbije jaren heeft de christelijke vakbond ACV de meest opvallende campagne gevoerd en grootste inspanningen geleverd om het publiek bewust te maken. Het socialistische ABVV doet het veel rustiger aan. De groene en sociaal-democratische partijen hebben de vermogensfiscaliteit wel eens op de agenda gezet in de vorm van een vermelding in het verkiezingsprogramma, een losstaand persinitiatief, een interpellatie in het parlement of ingediend als één van de vele desiderata naar aanleiding van een regeerakkoord of grote belastinghervorming. Maar ze zijn er nooit echt 'voor gegaan'. Enkele jaren terug werd een verdienstelijke poging ondernomen met de 'Oproep der 600', een voorstel voor een éénmalige vermogensbelasting om de staatsschuld te dempen. Ten slotte hebben diverse academici en ambtenaren bruikbare voorstellen voor een vermogensbelasting uitgewerkt, maar die kregen niet de politieke aandacht die ze verdienden. Terecht vergelijkt Herman Van Rompuy de vermogensbelasting met het monster van Loch Ness. Het dossier vermogensfiscaliteit heeft nog nooit het brandpunt van de mediabelangstelling bereikt, laat staan een politieke crisis veroorzaken. Andere thema's, waarvoor de fiscale discriminatie tussen arbeid en kapitaal qua maatschappelijke draagwijdte zeker niet moet onderdoen, zoals de kwestie Voeren, de recente drugsnota of de fiscale discriminatie tussen samenlevingsvormen, hebben in de politieke wereld en de massamedia veel meer aandacht gekregen.

Vanwaar toch die slapte ter linkerzijde? Ik zie vier redenen. Ten eerste hebben vele kaders van progressieve bewegingen en partijen zelf twijfels over de technische haalbaarheid en wenselijkheid van een vermogensbelasting of dito maatregelen, zeker wanneer het over een belasting op uitsluitend Belgisch niveau gaat. Ook de infiltratie van het 'derde weg'-denken en de hierboven aangehaalde mythes in progressieve kringen is een kenmerk van de hegemonie. Ten tweede maakt het feit dat het sterke tegendiscours tegen vermogensbelasting juist zijn kracht aan de hegemonie ontleent, het voor de voorstanders bijzonder moeilijk het tij te keren. Zoiets vergt een zware propagandistische inspanning, waar men liever niet aan begint. Er zijn gemakkelijkere manieren om te scoren. De andere drie factoren die hier worden aangehaald, plaatsen immers vraagtekens bij de rentabiliteit van deze inspanning. Niettemin geloof ik dat sommige progressieve politici dit probleem overschatten.

Een derde en doorslaggevende factor is dat gezien de onvermijdelijke heterogeniteit van Belgische coalitieregeringen het uiterst moeilijk is om over deze kwestie een consensus te bereiken. Elke Belgische regering bevat een centrumlinkse en een centrumrechtse vleugel. Er zijn nauwelijks federale regeringen denkbaar zonder de combinatie van progressieve christen-democraten, socialisten en/of groenen enerzijds en liberalen en/of conservatieve christen-democraten anderzijds. Klaarblijkelijk bestaan er politieke thema's waar bepaalde groepen niet over willen praten. Privatisering van de sociale zekerheid of deconfessionalisering van het onderwijs zijn dergelijke thema's. Vermogensbelasting lijkt aan dit lijstje te mogen worden toegevoegd. Centrumrechts blokt het af met zijn veto.⁶

---

⁶ Het wedervaren van de vermogensbelasting in bijvoorbeeld Frankrijk is in dit verband illustratief. De Vijfde Republiek wordt gekenmerkt door een meerderheidsstelsel voor de *Assemblée nationale* en een duidelijke linkse

Politieke partijen maken een selectie van onderwerpen waarop zij zich willen profileren. De selectie is vooreerst nodig omdat de tijd van mandatarissen, stafmedewerkers en vrijwilligers beperkt is. Daarnaast dringen tactische overwegingen een selectie op. Meerderheidspartijen weten dat zij niet hun volledige programma zullen kunnen realiseren. Ze beseffen ook dat de coalitiepartners het niet op prijs stellen dat om het even wat op de politieke agenda wordt geslingerd. Vermogensfiscaliteit is daar het slachtoffer van. Nochtans is het niet bewezen dat dit probleem onoverkomelijk is. Een doordachte en massieve sensibilisering in verband met deze fiscale discriminatie, waardoor het draagvlak voor de huidige fiscale orde wel eens snel zou kunnen krimpen, werd tot op heden nog nooit gevoerd. Als de publieke opinie en de linkerzijde zware druk zouden uitoefenen, staat het allerminst vast dat de rechterzijde haar veto tegen een bescheiden vorm van vermogensbelasting tegen elke prijs zou willen handhaven.

De grootschalige belastinghervorming die in oktober 2000 tussen de paarsgroene coalitiepartners werd goedgekeurd, illustreert dit proces. Na jaren van sanering en dankzij de aantrekkende economie had de regering-Verhofstadt voor tientallen miljarden extra 'beleidsruimte'. Zoals het regeerakkoord reeds aangaf, zat er een grootscheepse belastingverlaging aan te komen. Het kwam er dan op aan het budget zo te besteden dat de zes partijen en drie politieke families ruimschoots konden scoren. De Federale Beleidsverklaring van 17 oktober 2000 bevatte op budgettaire vlak grosso modo twee grote luiken: extra uitgaven en belastingverlaging. Onder de bijkomende uitgaven vielen volgende uitschieters op: meer geld voor de sociale zekerheid, de gemeenschappen (onderwijsfinanciering) en de spoorwegen. Daarnaast stuurden vooral de liberalen aan op een spectaculaire belastingverlaging. De andere partijen waren het daar principieel mee eens, maar wilden wel sociale en ecologische accenten leggen. Wellicht het meest opvallende onderdeel van de belastinghervorming is de afbouw van de fiscale discriminatie tussen gehuwden en ongehuwd samenwonenden. Men kan zich de vraag stellen of het hier wel gaat over een fundamentele belasting*hervorming* dan wel een veredelde belasting*verlaging*. De gunstige budgettaire toestand bood de paarsgroene partijen de kans een deel van hun geselecteerde topprioriteiten te realiseren, zonder de liberale coalitiepartners al te veel voor het hoofd te stoten. Anders gezegd, een felle politieke strijd rond de vermogensbelasting was binnen de strategie van de progressieve regeringspartijen niet *nodig* en niet opportuun. Er waren genoeg andere mogelijkheden om te scoren, waarbij de politieke haalbaarheid vooraf vastlag. Dit is een vierde verklaring voor de brave opstelling van de linkerzijde in dit dossier.

---

en rechtse blokvorming. Coalitieregeringen zijn er ideologisch veel minder heterogeen dan bij ons. Na de linkse machtsovername in 1981 voerden socialisten en communisten een vermogensbelasting in. Toen neogaullisten en centristen in 1986 de macht heroverden, werd de vermogensbelasting meteen afgeschaft. Maar na hun verkiezingsoverwinning in 1988 voerden de socialisten de vermogensbelasting opnieuw in. Deze afwisseling was juist mogelijk omdat binnen de meerderheid geen vleugel aanwezig was die omtrent dit onderwerp zijn veto bovenhaalde. In ons land zou een uiteenvallen van de CVP de partijpolitieke verhoudingen kunnen doen kantelen.

Besluit

De voorstanders van een billijke vermogensfiscaliteit moeten een sterk tegendiscours overwinnen. De merkwaardige solidariteit van niet-rijken met de rijken, samen met enkele hardnekkige mythes, versmallen het draagvlak voor een zwaardere vermogensfiscaliteit. Het tegendiscours ontleent zijn sterkte aan de ondersteuning door een ideologische hegemonie. Intelligente en grootschalige communicatie rond politiek haalbare voorstellen voor een vermogensbelasting zou evenwel een maatschappelijke mobilisatie op gang kunnen brengen, die uiteindelijk de fiscale orde zou kunnen ombuigen. Maar twijfel in de progressieve rangen, de schijnbaar onmogelijke klus om de publieke opinie van meer vermogensfiscaliteit te overtuigen, de typisch Belgische partijpolitieke constellatie en het feit dat de progressieve partijen in deze tijden van economische en budgettaire voorspoed de vermogensbelasting niet nodig hebben om te scoren, verklaren de lage plaats van dit dossier op de politieke agenda. Nochtans hebben de vakbonden en de progressieve politieke partijen als enigen de sleutels in handen om het hervormingsproces in werking te doen treden. Voorlopig blijft een fundamentele belastinghervorming uit, het ultieme bewijs van de macht van de hegemonie.

Literatuurlijst

ALGEMEEN CHRISTELIJK VAKVERBOND, Fiscaliteit. Deel 2: Het vermogen. Brussel, ACV, 1998, 51p.

DEVOS, Carl, The myth of globalisation and its strategic consequences. In: Demokritos. Mededelingen van de Vakgroep Politieke Wetenschappen. Universiteit Gent, 1999, 1, 35p.

FRANK, Max, Au-delà des aspects budgétaires de la fraude et de la sous-estimation fiscales. In: Courrier Hebdomadaire CRISP, 1998, 1620-1621, 56p.

PACOLET, Jozef, VAN DE PUTTE, Ilse, De kost van het niet belasten. Over mogelijkheid en wenselijkheid van een kapitaalinkomsten- of vermogensbelasting. In: De Gids op Maatschappelijk Gebied, 1999, 9, pp.25-38.

PACOLET, Jozef, VAN DE PUTTE, Ilse, De kost van niet-belasten. Leuven, Hoger Instituut voor de Arbeid, 2000, 255p.

PACOLET, Jozef, VAN DE PUTTE, Ilse, MARCHAL, An (ed.), Mogelijkheid en wenselijkheid van een kapitaalinkomstenbelasting of vermogensbelasting. Verslagboek ontmoetingsdag Universiteit-

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 19, 4/2001, Artikel

Arbeidersbeweging “De kost van niet-belasten”, Brussel, 19 maart 1999. Leuven, Hoger Instituut voor de Arbeid, 2000, 198p.

RADEMAEKERS, Koen, VUCHELEN, Jef, De verdeling van het Belgisch gezinsvermogen. Brussel, Vakgroep voor Econometrie en Macro-economische studies VUB, 1998, 40p.

RANSOME, Paul, Antonio Gramsci. A new introduction. Hertfordshire, Harvester Wheatsheaf, 1992, 252p.